

Schapengras (*Festuca ovina*-complex) in Nederland

Brigitta (B.E.E.) Duyffjes (Nationaal Herbarium Nederland/Universiteit Leiden Branch, Postbus 9514, 2300 RA Leiden; e-mail: duyffjes@nhn.leidenuniv.nl)

Sinds enkele recente publicaties in *Gorteria*^{1 2} over Schapengras zou bij de lezers de indruk kunnen zijn ontstaan dat de systematiek van de taxa (soorten of eenheden van lagere rang) nu drastisch gewijzigd is of dient te worden. Maar dit is niet zo: alleen de namen zijn veranderd. De nu misschien ontstane verwarring is enerzijds toe te schrijven aan 'het kleine soortsbegrip' dat tegenwoordig in gebruik is en anderzijds doordat uit Brits onderzoek³ gebleken is dat de naam *Festuca trachyphylla* om nomenclatorische redenen niet gebruikt kan worden en *F. brevipila* Tracy moet heten. De naam *F. trachyphylla* was al eerder gebruikt voor een Amerikaanse *Festuca*-soort. Voorts wordt, in het kader van onderzoek in grote arealen in Frankrijk⁴, de naam *F. cinerea* gereserveerd voor planten in een beperkt areaal van kalkhoudende terreinen in Zuidoost-Frankrijk.

In de door mij in 1964 gepubliceerde studie over *Festuca ovina* in Nederland⁵ werden twee ondersoorten aangewezen: *F. ovina* subsp. *cinerea* en *F. ovina* subsp. *tenuifolia*. Beide genoemde ondersoorten zijn inmiddels tot soort verheven en moeten om nomenclatorische redenen respectievelijk *F. lemanii* Bast. en *F. filiformis* Pourr. heten. Het tegenwoordige gebruik om al deze taxa de status van soort te geven is uiteraard subjectief, en zal waarschijnlijk in de toekomst wel weer veranderen. Intussen blijven de gebruikte verschillenmerken onveranderd. Haveman² voegt echter aan de beschrijvingen kenmerken toe betreffende de lengte van de minieme haren aan de bladbovenzijde en de grootte van de huidmondjes. De verschillen in grootte van de huidmondjes hebben een grote overlap in zijn beschrijvingen. De kleine verschillen in de lengte van de haren, te meten in μm (!), gaan wellicht alleen in Nederland op voor de door de auteur gemeten 76 exemplaren (waaronder ook exemplaren met overgangen tussen de gegeven kenmerken). De lengte van de haren wordt in het buitenland in taxonomische revisies voor grotere arealen nooit kritisch gebruikt. Zo geeft Portal⁴ voor Frankrijk de haarlengte voor *F. lemanii* als 'kort tot lang', en voor *F. brevipila* (onder de naam *F. stricta* subsp. *trachyphylla*) als 'kort tot middel-lang'. Alles overziende is en blijft het beste verschil tussen beide soorten het kenmerk van de sclerenchymische, namelijk of deze onderbroken of aaneengesloten is, waarbij we moeten accepteren dat er soms overgangen (lijken) te zijn.

Onder het huidig geldende kleine soortsbegrip zijn ten slotte drie exemplaren met blauw blad uit Zuid Limburg – die in mijn revisie⁵ apart onder *Festuca ovina* subsp. *cinerea* genoemd werden – nu bij de soort *F. pallens* Host ondergebracht, in overeenstemming met modernere flora's van ons omringende landen (bijvoorbeeld Flora Europaea⁶, Flora van België⁷, en *Festuca* de France⁴).

In Tabel 1 wordt de stand van zaken van de naamsveranderingen bij de Nederlandse taxa van het *Festuca ovina*-complex nog eens samengevat.

Tabel 1. Overzicht van de naamsveranderingen bij de Nederlandse taxa van het *Festuca ovina*-complex.

De Wilde-Duyfjes ⁵ (1964)	Van der Meijden ⁸ (1996)	Haveman ^{1 2} (2005)	Reden naamswijziging
<i>Festuca trachyphylla</i> (Hack.) Kraj. Ruw Zwenkgras (Ned. naam hier voorgesteld)	<i>Festuca cinerea</i> Vill.	<i>Festuca brevipila</i> Tracy	nomenclatorisch (zie tekst)
<i>Festuca ovina</i> L. subsp. <i>cinerea</i> (Vill.) Duyfjes Hard Zwenkgras	<i>Festuca cinerea</i> Vill.	<i>Festuca lemanii</i> Bast.	nomenclatorisch en Haveman ² : kleiner soortsbegrip
<i>Festuca ovina</i> L. subsp. <i>tenuifolia</i> (Sibth.) Dum. Fijn Schapengras	<i>Festuca filiformis</i> Pourr.	(<i>Festuca filiformis</i>)	nomenclatorisch en Haveman ² : kleiner soortsbegrip
<i>Festuca ovina</i> L. subsp. <i>ovina</i> Genaald Schapengras	<i>Festuca ovina</i> L. s. str.	(<i>Festuca ovina</i>)	nomenclatorisch en kleiner soortsbegrip
3 exemplaren met blauw- groene bladeren genoemd onder <i>Festuca ovina</i> L. subsp. <i>cinerea</i> (Vill.) Duyfjes Kalkzwenkgras	(niet genoemd)	<i>Festuca pallens</i> Host.	Haveman ¹ : naar aanleiding van kleiner soortsbegrip in buitenlandse flora's

1. R. Haveman. 2005. Het *Festuca ovina*-complex in Nederland. 1. *F. pallens* Host (Kalkzwenkgras), een veronachtzaamde soort uit Zuid-Limburg. *Gorteria* 31:1–5.
2. R. Haveman. 2005. Het *Festuca ovina*-complex in Nederland. 2. *F. lemanii* Bast. en *F. brevipila* Tracey. *Gorteria* 31(3): 29–35.
3. M.J. Wilkinson & C.A. Stace. 1988. The taxonomic relationships and typification of *Festuca brevipila* Tracey and *F. lemanii* Bastard (Poaceae). *Watsonia* 17: 289–299.
4. R. Portal. 1999. *Festuca* de France. Robert Portal, Vals-près-Le Puy.
5. B.E.E. de Wilde-Duyfjes. 1964. *Festuca ovina* L. s.l. en *Festuca rubra* L. in Nederland. *Gorteria* 2: 40–48.
6. I. Markgraf-Dannenbrg. 1980. *Festuca* L. In: T.G. Tutin, V.H. Heywood, N.A. Burges, D.M. Moore, D.H. Valentine, S.M. Walters & D.A. Webb (red.) *Flora Europaea* 5: 125–153. Cambridge.
7. J. Lambinon, J.E. de Langhe, L. Delvosalle & J. Duvingneaud. 1998. *Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden*, 3^e druk. Meise.
8. R. van der Meijden. 1996. *Heukels' Flora van Nederland*, ed. 22. Wolters-Noordhoff, Groningen.